

ปาฐกถาป๊วย ๑๐๐

ครั้งที่ 2 วันจันทร์ที่ 18 พฤษภาคม 2558 เวลา 13.30-15.30 น. ณ ห้องประชุมชั้น 5 คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

กำเนิดและอวสานของเศรษฐศาสตร์การเมือง: จากสหรัฐฯถึงสยามไทย

ชเนศ อภรณ์สุวรรณ

วิทยาลัยนานาชาติปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จุดหมายของการนำเสนอกำเนิดและอวสานของเศรษฐศาสตร์การเมืองจากสหรัฐฯถึงไทย คือ

๑) การค้นหาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่ กับการกำเนิดทฤษฎีวิเคราะห์สังคมอย่างเป็นองค์รวมและครอบคลุมมิติปัจจัยทั้งหลายในสังคมเข้าไว้ด้วยกันได้ นั่นคือทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์ที่วิพากษ์สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิกในปี 1844 นำไปสู่การสถาปนาทฤษฎีวิถุนิยมทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาเป็นผลสำเร็จ นำมาสู่การปฏิวัติความคิดและติดอาวุธทางปัญญาให้แก่คนงานและคนทั่วไป ลักษณะเด่นของเศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์คือการใช้ปรัชญา(รวมประวัติศาสตร์) วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจการเมืองขณะนั้นอันได้แก่ระบบทุนนิยม พลังและวิถีวิทยาของลัทธิมาร์กซ์ปฏิเสธไม่ได้ว่าก่อรูปขึ้นและพัฒนาไปบนความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบทุนนิยมสมัยใหม่

หลักคิดสำคัญของลัทธิมาร์กซ์ได้แก่ ประการแรกคือการค้นพบกำเนิดมูลค่าส่วนเกิน ประการที่สองลักษณะขัดแย้งกันของทุนกับกรรมกร นำไปสู่ภาวะความแปลกแยก (self-alienation) และประการสุดท้ายคือการนำเสนอภาวะสังเคราะห์อันเป็นผลรวมสุดท้ายของความขัดแย้งทั้งหลาย คือการบรรลุดังความเป็นมนุษย์ของปัจเจกบุคคล ปลดปล่อยจากพันธนาการของระบบทุนอุตสาหกรรม

คุณูปการของการกำเนิดเศรษฐศาสตร์การเมืองวิพากษ์คือ การให้กำเนิด “ศาสตร์แห่งสังคม” (science of society) ทำให้การศึกษาและวิเคราะห์สังคมสามารถทำได้ในหลากหลายมิติและอย่างมีชีวิตจิตใจ เป็นวิทยาศาสตร์แต่ก็ไม่ละเลยความเป็นมนุษย์ของสังคมและการเมือง วิถีวิทยาของเศรษฐศาสตร์การเมืองสามารถสรุปได้สั้นๆดังนี้คือ เริ่มการอธิบายด้วยการสังเคราะห์ความเกี่ยวพันกันของสถาบันทางสังคม

ทั้งหลาย เป็นการศึกษาด้วยการมองถึงองค์รวมทั้งหมด (totality) ที่สำคัญคือต้องศึกษาจากรูปธรรมสู่นามธรรมสู่วัฏฐารมณ์ จากมโนทัศน์ง่าย ๆ ที่เป็นรูปธรรม แล้วค่อยๆ ขยับขึ้นไปยังลักษณะนามธรรมกระทั่งขึ้นไปถึงการพบนิยามที่ธรรมดา(ง่าย ๆ) ที่สุดของมัน ในขั้นตอนสุดท้ายจากจุดนี้ก็จำเป็นต้องเริ่มการเดินทางใหม่อีกครั้งวนนี้ไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม จากนามธรรมเช่นมโนทัศน์ ระบบ ฯลฯ กลับไปหาสิ่งรูปธรรมอีก ภาระที่เราสามารถสกัดและสังเคราะห์ความเคลื่อนไหวของสิ่งรูปธรรมออกมาเป็นมโนทัศน์หรือทฤษฎีของสิ่งรูปธรรมนั้นๆ ได้อีกครั้ง แต่คราวนี้ไม่ใช่ความรู้เรื่องรูปธรรมแบบลอยๆ แต่จะเป็นความรู้แบบองค์รวมที่ประกอบไปด้วยปัจจัยกำหนดและความสัมพันธ์ที่มากมายภายในองคาพยพนั้น

๒) พัฒนาการของระบบทุนในสหรัฐนับแต่สมัยเป็นเอกราชจนถึงสงครามกลางเมืองเป็นตัวอย่งที่แสดงถึงความซับซ้อนและขัดแย้งในการขยายและเติบโตใหญ่ของระบบทุนซึ่งไปปรากฏในดินแดนนอกยุโรป บริเวณและพื้นที่ซึ่งแนวคิดลัทธิมาร์กซ์และทฤษฎีวิวัตนิยมทางประวัติศาสตร์สร้างผลสะท้อนและสำแดงอิทธิพลของพลังการขับเคลื่อนของมวลชนนั้นส่วนใหญ่ไปแสดงและปรากฏในสังคมและประเทศที่ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมพัฒนาไปอย่างไม่เต็มที่และไม่สมบูรณ์ ในทางทฤษฎีคือทุนพาณิชย์ยังสามารถแสดงบทบาทหลักในการผลิตและผลักดันโครงสร้างส่วนบนอยู่ได้ เช่นสหรัฐอเมริกาสมัยแรกถึงก่อนสงครามกลางเมือง ทุนนิยมยังไม่ได้มีอำนาจสุดท้ายเหนือระบบการผลิตก่อนทุนที่ดำรงอยู่ก่อนและหลัง เช่นระบบทาสและรูปแบบแรงงานทาสในภาคใต้ ในขณะที่ภาคเหนือกลายเป็นทุนที่เปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น และรูปแบบแรงงานที่เป็นหลักคือแรงงานเสรีหรือแรงงานค่าจ้าง ความขัดแย้งดังกล่าวสะท้อนออกมาในอุดมการณ์ทางการเมืองและสังคมที่ต่างกันระหว่างภาคเหนือที่ยึดถือหลักปัจเจกชนเสรีและมหาชนรัฐ กับภาคใต้ที่เชื่อในระบบปิตาธิปไตยและมหาชนรัฐแบบเกษตรกรรม

๓) การสะสมทุนในสังคมที่เป็นอาณานิคมหรือกึ่งอาณานิคม บทบาทของทุนพาณิชย์มีมากและยกย่อน ความย่นแย้งและขัดกันในความสัมพันธ์ทางการผลิตสะท้อนความอ่อนแอของชนชั้นนายทุน โครงสร้างส่วนบนในสังคมโลกที่สามถูกพัฒนาไปท่ามกลางความไม่ลงตัวของโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดผลที่ชัดชัดหรือบั่นทอนพลังส่วนที่ก้าวหน้าในสังคมตนเองลงไปตลอดเวลา นี่คือการนำเสนอนิยามว่าด้วยเศรษฐกิจการเมืองในสยาม เริ่มด้วยปรากฏการณ์ที่มีการเขียนบทความเรื่องทุนและแรงงานในขณะที่ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ยังไม่ได้อธิบายขึ้นไม่ว่าในสถาบันอะไรของสังคมสยาม นั้นเป็นการ

ลอกความคิดมาจากยุโรป ในกรณีสยามเนื่องจากไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นเต็มตัว การลอกความคิดและความรู้แบบอาณานิคมจึงดำเนินไปโดยผู้นำและปัญญาชนสยามเอง ทำให้การตีความในความรู้สมัยใหม่ต่างๆ เหล่านั้น มักไม่ค่อยตรงตามต้นฉบับและถูกดัดแปลงตีความให้เข้ากับสภาพภายในของสยามเองเป็นหลัก ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำสยามที่เป็นจารีตนิยมกับพลังก้าวหน้าแสดงออกในการขัดขวางไม่ให้มีการพิมพ์เผยแพร่และสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ แม้เป็นสำนักคลาสสิกที่ไม่ใช่ฝ่ายซ้ายก็ตาม ในโรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ ๖ และประกาศห้ามอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ ๗ เพราะกลัวว่าจะเป็นการยั่วยุให้เกิดความแตกแยกและต่อสู้ระหว่างชนชั้นและกลุ่มคนในสังคมขึ้น

จึงไม่แปลกใจที่การนำเสนอความคิดทางเศรษฐศาสตร์อย่างจริงจังกระทั่งพยายามผลักดันให้เป็นนโยบายแห่งรัฐ สามารถกระทำได้เมื่อมีการเปลี่ยนผ่านอำนาจรัฐจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มายังประชาธิปไตย คำาโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์เป็นการเสนอความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองอย่างเปิดเผยเป็นครั้งแรก นำไปสู่การต่อต้านคัดค้านจากฝ่ายคณะเจ้าอย่างหนัก ก่อให้เกิดความขัดแย้งกระทั่งแตกกันในหมู่ฝ่ายนำของคณะราษฎร กระทั่งนำไปสู่การปิดรัฐสภา งดีใช้รัฐธรรมนูญ และทำให้เกิดการยึดอำนาจด้วยการรัฐประหารของกองทัพเป็นครั้งแรก ปัญหาเศรษฐกิจการเมืองครั้งแรกยุติลงด้วยความพ่ายแพ้ของเศรษฐศาสตร์การเมืองฝ่ายก้าวหน้า นับแต่นั้นมาการเสนอแนวทางที่อาศัยเศรษฐศาสตร์การเมืองในการดำเนินนโยบายของประเทศไทยก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อีกเลยกระทั่งถึงปัจจุบัน

กล่าวในทางการเผยแพร่เอกสารว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง นำแปลกใจที่ในปี 2478 มีคณะผู้วารตีพิมพ์หนังสือเล่มเล็กของรุสโซออกมาในชื่อเรื่องว่า “หลักเศรษฐศาสตร์ของรุสโซ” ที่น่าสนใจคือคณะผู้แปลและตีพิมพ์ได้อธิบายความหมายของ “โปลิติคัลอีโคโนมี” คือเป็นวิชาว่า “ด้วยหลักเศรษฐศาสตร์เกี่ยวแก่รัฐหรืออย่างน้อยเกี่ยวกับแยกกายของการหาและจ่ายทรัพย์” ของประเทศหรือรัฐบาล ผู้แปลวิพากษ์รุสโซ ว่า “รุสโซแผลง แทนที่จะหมายโปลิติคัลอีโคโนมีเป็นเศรษฐศาสตร์ รุสโซกลับเอาความเข้าใจทั่วไปในคำนี้มา หมายถึงการปกครองบ้านเมือง” นั่นคือนักคิดสยามสมัยนั้นซึมซับความหมายของเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าไม่ใช่เรื่องการเมืองเป็นหลัก หากแต่ต้องเป็นเรื่องเกี่ยวข้องข้องด้วยการจัดการเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แสดงว่าปัญญาชนสยามได้ทำให้เศรษฐศาสตร์การเมืองปลอดการเมืองนับแต่วิชานี้มีการนำเข้ามาในสังคมสยาม

พัฒนาการของเศรษฐกิจการเมืองขั้นสุดท้ายซึ่งยังสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันคือการก่อตั้งกลุ่มเศรษฐกิจการเมืองขึ้นในคณะเศรษฐกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การนำของ ศ.ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ถึง 2524 เป็นวิธีวิทยาแบบประวัติศาสตร์เชิงสถาบัน ตั้งคำถามต่อความล้มเหลวของการพัฒนาระบบทุนนิยมในสยามว่ามาจากสาเหตุปัจจัยอะไร รูปแบบของสังคมไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงเรียกว่ายุคก่อนทุนนิยมอย่างกว้างๆ กระทั่งถึงยุคสมัยของการเปลี่ยนผ่านสำคัญยุคแรกคือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ งานยุคแรกๆ ที่สำคัญคือชุดการศึกษาว่าด้วยกำเนิดชนชั้นนายทุนไทย ระยะเวลาปัจจุบันงานสำคัญคือผาสุก พงษ์ไพจิตรกับคริส เบเคอร์ เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (2542) เป็นการศึกษาเศรษฐกิจการเมืองไทยเชิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยการปฏิรูปประเทศสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาถึงเหตุการณ์วิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงในชนบทของชาวนาชาวไร่ยุคบุกเบิกถึงมาเป็นแรงงานเสรีในเมือง กับการเปลี่ยนแปลงในเมืองของชนชั้นนายทุน

กล่าวโดยรวม อวสานของเศรษฐกิจการเมืองวิพากษ์ คือการศึกษาทางสังคมที่ขาดกรอบการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ขาดการเมืองที่เป็นรูปธรรม และขาดวิสัยทัศน์ที่วิพากษ์ในอนาคตของระบบทุนนิยม